

Från klasskamp till kulturkamp?

GAL-TAN I KULTURKRIGETS SVERIGE

Från klasskamp
till kulturkamp?
– en artikelserie från
föreningen Aurora.

num
mer. 0

Anders-William Berg
& Viktor Otfosson

Från klasskamp till kulturkamp?

GAL-TAN i kulturkrigets Sverige

Vår tid har beskrivits som tidevarvet då de samhällsomvälvande striderna för alltid avlägsnats från det politiska spelbrädet. I den hybris som ofta kännetecknar samtidens profeter upphöjs inte sällan historisk närsynthet till den högsta formen av kunskap. De profetior som gjordes i slutet av förra seklet slog aldrig in. I stället för den liberala, upplysta framtid som utlovades, befinner sig västvärlden i, vad som lämpligen kan beskrivas som, ett tillstånd av degeneration och förfall – ekonomiskt, politiskt och socialt.¹

Den utlösande faktorn till diagnosen om ”historiens slut” var realsocialismens sammanbrott. Utvecklingen därefter innebar att socialism i stort har uttraderats från det historiska medvetandet och på dess begravningsplats huserar numera ofta aktörer som blott nominellt är bärare av det arv som efterlämnats. En konsekvens av detta epokskifte har varit att den vänster som en gång satte sitt avtryck på det framväxande välfärdssamhället, uppbyggen av arbetarklassens organisationer, knappt går att känna igen. Dess företrädare har i dag allt

svagare koppling till den historiska arbetarrörelse som på sina axlar ämnade bära samhället in i en bättre framtid.

Samtidigt som den traditionella konflikten mellan vänster och höger – en polaritet som historiskt rört materiella och ekonomiska konflikter – blivit alltmer avlägsen i den offentliga debatten har värderingskonflikter som inte är förankrade i en ekonomisk dimension – rörande identitet och kultur – fått ett allt större genomslag. De materiella, ekonomiskt grundade, klassintressen som en gång utgjorde fundamenten i det politiska landskapet har enligt denna tankefigur blivit alltmer sekundära i ett tillstånd av materiellt överflöd och fått ge vika för postmateriella dimensioner och värderingar som exempelvis rör självförverkligande, jämställdhet och individuell autonomi.²

Över tid har detta perspektiv blivit alltmer dominerande i det politiska samtalet och snarast kommit att bli ett förgivettagande som sällan utsätts för närmare granskning. Ett utslag för detta är att en förklaringsmodell, med rötter i

anglosaxisk statsvetenskaplig forskning, för ideologisk orientering bortom materiella konfliktlinjer funnit allt bredare genomslag i det offentliga samtalet i Sverige: GAL-TAN-skalan.³

Modellen befinner sig i ett diametralt motsatsförhållande till en konventionell marxistisk teoritradition som tar de materiella klasskonflikter som springer ur samhällets produktionsförhållanden som sin utgångspunkt för politisk analys. Inte minst har GAL-TAN-skalan använts som ett sätt att förklara varför arbetarklassen (framför allt den manliga) i allt lägre utsträckning röstar på arbetarpartier.

Enligt denna förklaringsmodell appellerar inte längre materiella intressen till dessa arbetare som i stället attraheras av postmateriella frågor rörande identitet och kultur.⁴ Denna föreställning har, både hos den politiska högern och vänstern, kristalliserats i en för vår tid symbolisk ikon: *den konservativa arbetaren*.⁵

Men stämmer det verkligen att postmateriella faktorer strukturerar de samtida politiska konfliktlinjer-

na, där den ”ekonomiska” dimensionen fått ge vika för den ”kulturella”?

Utifrån denna problembild ämnar föreningen Aurora att inleda en serie av artiklar under temat: ”Från klasskamp till kulturkamp? GAL-TAN i kulturkriget Sverige”. Denna serie tar avstamp i GAL-TAN som fenomen då den framstår som det mest konkreta uttrycket i det offentliga samtalet om föreställningen om ett pågående ”kulturkrig”. Syftet är att undersöka GAL-TAN:s framväxt och funktion i det politiska landskapet, samt kritiskt analysera dess teoretiska och politiska anatomi utifrån ett historiematerialistiskt perspektiv.

GAL-TAN fungerar därmed som en språngbräda och raster för att skärskåda ett bredare samhällsfenomen som tydligast kristalliserats i föreställningen om ett pågående ”kulturkrig”, det vill säga föreställningen om att politik alltmer struktureras av kulturella konfliktlinjer, frikopplade från materiella bestämningsfaktorer. Innan detta tema preciseras närmare behöver dock de grundläggande koordinaterna i GAL-TAN-skalan introduceras mer grundligt.

Vad är GAL-TAN?

Bakom akronymerna gömmer sig de engelska orden ”Green-Alternative-Libertarian” (GAL) och ”Traditional-Authoritarian-Nationalist” (TAN), på svenska oftast översatt till ”Grön-Alternativ-Liberal” och ”Traditionell-Auktoritär-Nationell”. GAL-TAN-modellen är ett verktyg som försöker kartlägga politiska aktörer och ideologiska positioner utifrån två ideologiska axlar.

Förutom den traditionella vänster-höger-axeln, definierad som en ekonomisk konfliktlinje kring frågor som ”skatter, privatiseringar och ersättningar”, finns enligt denna modell ytterligare en axel, den ideologiska polariseringen mellan GAL och TAN. Denna axel fångar enligt modellen värderingsfrågor frikopplade från den ekonomiska konfliktlinjen såsom inställning till internationalisering, globalisering, mångkultur, HBTQ-rättigheter, miljö och identitet.⁶ I sig är tudelningen inte särskilt nyskapande, utan rymmer polariteten mellan frihetlig och auktoritär som är en kategorisering av ett äldre datum.

Det som tillkommit till denna tudelning är åsiktsdimensionerna grön och alternativ i kontrast till traditionell och nationell.

Förespråkarna för GAL-TAN-modellen som analytiskt verktyg argumenterar för att den är nödvändig då ekonomisk omfördelning fått konkurrens av åsiktsdimensioner som ”ytterst berör frågor om identitet och kultur”.⁷ Modellen utgår alltså från ett antagande om att det finns en fristående konfliktdimension i form av en kulturell värderingsaxel som är frikopplad från ekonomiska frågor.⁸ Med en kulturell värderingsfär avses därför en sfär som inte har med ekonomiska frågor – rörande exempelvis skatter, arbetsmarknadspolitik, välfärdsfrågor och omfördelning – att göra. En rimlig tolkning av modellen är att det, åtminstone analytiskt bör gå att särskilja den ekonomiska från den icke-ekonomiska dimensionen. Men det är sällan det erbjuds några längre teoretiska preciseringar av kategorierna.

Ett tema om kulturkrigets Sverige – dess syfte och mål?

Vad är då syftet med att initiera detta tema om GAL-TAN i relation till det (reella eller fiktiva) ”kulturkrig” som vissa menar utspelar sig i Sverige?⁹ Utifrån ett historiematerialistiskt perspektiv finns det stor anledning att förhålla sig skeptisk gentemot GAL-TAN-skalan, inte minst då den utgår från premisser som står i motsatsförhållande till en historiematerialistisk tradition. Därtill är det tveksamt om förklaringsmodellen lämpar sig för dem som har en socialistisk övertygelse, grundad i arbetarklassens politiska och materiella intressen, då den ofta används som ett redskap i den offentliga debatten för att ifrågasätta legitimiteten för klasspolitik.

Motsatsförhållandet perspektiven emellan rör inte minst uppfattningen att det enligt GAL-TAN går att dela upp politiska konfliktlinjer i en materiell (alternativt ekonomisk) och post-materiell (alternativt kulturell) dimension som kräver två skilda teoretiska förklaringsmodeller. Om dessutom den post-materiella dimensionen har företräde framför den materiella, samt i allt högre grad präglar arbetarklassens politiska orientering, då befinner sig historiematerialismens fundament i gungning. Vi ställer oss kritiska till att så är fallet.

Den politiska debatten har obestriddligen i vår tid mer och mer kommit att, i alla fall på ytan, handla om värderingar, identitet och (sub)kulturella attityder, samtidigt som klassröstandet har avtagit i omfattning.¹⁰ Detta kan besvara

den som ser en socialism i klassiskt snitt, uppbyggt av arbetarklassens självmedvetenhet om sin klassposition ur vilket springer en politisk organisering, som sitt politiska ideal. Inte bara för att samtalets inramning ger begränsat utrymme för klassperspektiv utan även då klassperspektivet tvingas in i ett liberalt eller konservativt hörn, ett GAL eller ett TAN.

Den övergripande terminologin i ”kulturkrigets” Sverige är ofta impregnerad med vad Marx troligtvis skulle benämna borgerlig ideologi – ideologiska föreställningar som spontant växer ur de ytfenomen som präglar den rådande samhällsformens materiella grundvalar och rådande klassrelationer. Detta märks inte minst i användandet av kategorier som konservativ och auktoritär, samt den oreflekterade uppdelningen mellan kultur och ekonomi. Ett syfte med denna granskning är sålunda att på ett systematiskt sätt analysera hur dessa ideologiska former kommer till uttryck i GAL-TAN med målet att åter sätta de materiella fundamenten för samhällsanalysen i fokus, där klassdimensionen är den grundval som vägleder den politiska analysen.

Sammanfattningsvis går det att kondensera ambitionen med denna granskning till två delar. För det första att utveckla en *negativ* kritik av GAL-TAN genom att skärskåda perspektivets funktion och framväxt i den svenska samhällsdebatten. Det handlar således om att

både se till dess teoretiska innehåll likväl som dess ideologiska funktion för att utröna vilka behov som dessa två moment svarar mot. Som denna introduktion visar är det dessa två moment – det teoretiska och ideologiska – tydligt sammanvävda i fallet GAL-TAN.¹¹

Den andra ambitionen är att blicka bortom en negativ kritik och närma sig frågan vad GAL-TAN är ett uttryck för i relation till den bredare föreställningen om att klasskamp har fått ge vika för kulturkamp. Det handlar om att försöka utveckla och formulera alternativa förklaringsmodeller till GAL-TAN utifrån historiematerialistiska premisser. Centralt är då att sätta de samtida politiska konfliktlinjerna som GAL-TAN utger sig för att reflektera i blickfånget.

En sådan ingång är relevant både utifrån en teoretisk och politisk horisont. Det öppnar för att tydliggöra och precisera hur historiematerialistiska utgångspunkter kan hantera frågor som definieras som kulturella, i kontrast till materiella, utan att hemfalla till ad hoc-lösningar som kräver alternativa förklaringsmodeller.¹² Detta i sin tur har politiska implikationer då det bidrar till att fylla det vakuum som uppstått i samhällsdebatten när den manifesta klasspolitiken fått en alltmer undanskymd roll. På så vis är förhoppningen att den rådande utgångspunkten om kulturens primat kan ge vika för en mer nykter utblick på det politiska landskapet.

Slutnoter

1. Tesen om ”historiens slut” har en lång historia i arvet efter Hegel. Tesen fick dock ett brett genomslag i samtidsdebatten genom Francis Fukuyamas tolkning av Hegel under det sena 80-talet där han såg hur människan uppnått den högsta samhällsformen i den ”västerländska liberala demokratin” sett i ljuset av utvecklingen i Sovjetunionen. Se Francis Fukuyama, ”The End of History?”, *The National Interest* nr 16 (1989).
2. Den växande betydelsen av postmateriella värderingar och mål formulerades ursprungligen 1977 av Ronald Inglehart, *The silent revolution: changing values and political styles among Western publics* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1977).
3. Termen GAL-TAN myntades 2002 i en artikel som fått stort genomslag, Liesbet Hooghe, Gary Marks & Carole J. Wilson, ”Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration?”, *Comparative Political Studies* 35:8 (2002).
4. Daniel Oesch & Line Rennwald, ”Electoral competition in Europe’s new tripolar political space: Class voting for the left, centre-right and radical right”, *European Journal of Political Research* 57:4 (2018); Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Solevid (red.), *Ekvilibrum: SOM-undersökningen 2015* (Göteborg: SOM-institutet, 2016); Henrik Oscarsson, Torbjörn Bergman, Annika Bergström & Johan Hellström, *Demokratirådets rapport 2021: polarisering i Sverige* (Stockholm: SNS Förlag, 2021).
5. Göran Greider, ”Den konservativa arbetaren - vänsterns tragedi”, *Aftonbladet*, 15/6 2019, <https://www.aftonbladet.se/kultur/a/K3bdEE/den-konservative-arbetaren--vans-terns-traged> [hämtad 2023-04-04]; Dan Korn, ”Den irriterande konservativa arbetaren”, *Tankesmedjan Oikos*, 6/10 2020, <https://oikos.se/2020/10/dan-korn-den-irriterande-konservative-arbetaren/> [hämtad 2023-04-04]; Jan Lindholm, ”Socialism ur en konservativ arbetares synvinkel”, *Dagens arena*, 4/4 2020, <https://www.dagensarena.se/essa/socialism-ur-en-konservativ-arbetares-synvinkel/> [hämtad 2023-04-04].
6. Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Solevid, ”Ekvilibrum”, i *Ekvilibrum: SOM-undersökningen 2015*, red. Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Solevid (Göteborg: SOM-institutet, 2016), s. 20–24.
7. Ohlsson, Oscarsson & Solevid 2016, s. 20.
8. ”Det brukar heta att den klassiska ekonomiska vänsterhögerdimensionen utmanas av en kulturell dimension som ibland går under namnet GAL-TAN ... Den framväxande dimensionen går på tvärs mot den klassiska fördelningspolitiska som under lång tid legat till grund för politisk konflikt i Sverige.” Henrik Oscarsson, ”Det svenska partisystemet i förändring”, i *Larmar och gör sig till: SOM-undersökningen 2016*, red. Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (Göteborg: SOM-institutet, 2017), s. 411.
9. Håkan Boström, ”Kulturkriget är här för att stanna – hur ska det hanteras?”, *Göteborgs-posten*, 20/9 2021, <https://www.gp.se/ledare/kulturkriget-ar-att-stanna-hur-ska-det-hanteras-1.55298462> [hämtad 2023-04-04]; Karin Petterson, ”Kulturkriget? Nej, allt handlar om pengar”, *Aftonbladet*, 20/8 2022, <https://www.aftonbladet.se/kultur/a/EadKVK/karin-petterson-om-hogern-och-valfardskapitalet> [hämtad 2023-04-04]; Jonas Sjöstedt, ”Bojkotta kulturkriget”, *Dagens arena*, 25/5 2021, <https://www.dagensarena.se/opinion/bojkotta-kulturkriget/> [hämtad 2023-04-04].

10. Maria Oskarson, ”Klass och partisynpaty”, i *En fråga om klass: levnadsförhållanden, livsstil, politik*, red. Maria Oskarson, Mattias Bengtsson & Tomas Berglund (Malmö: Liber, 2010); Henrik Oscarsson & Sören Holmberg, *Svenska väljare*, Upplaga 1:1 uppl. (Stockholm: Wolters Kluwer, 2016); Erik Vestin, *The decline of class voting in Sweden 1968-2014: reconsiderations, explanations and the role of the new middle class* (Göteborg: Department of Political Science, University of Gothenburg, 2019).
11. Detta i sig är ingen anomali utan följer den övergripande historiematerialistiska ambitionen att analysera ideella fenomen och dess kategorier i ljuset av den historiska kontexten och de övergripande materiella faktorer (inte minst klassrelationer) som strukturerar specifika samhällsformer. Se exempelvis Karl Marx, *Kapitalets produktionsprocess: Första boken* (Lund: Arkiv, 2013), s. 62–73; Karl Marx & Friedrich Engels, ”The German ideology”, i *The German ideology: including Theses on Feuerbach and introduction to The critique of political economy* (Amherst, N.Y.: Prometheus Books, 1998), s. 42.
- Enligt författarnas mening är tolkningar som argumenterar för att Marx aldrig hade för avsikt att utveckla en (materialistisk) historieteori med bäring utanför den kapitalistiska epoken inte rimliga karakteriseringar av Marx position under någon period av hans liv. För tongivande röster i dessa omtolkningar av Marx teoretiska bidrag, se exempelvis C. J. Arthur, *The new dialectic and Marx's Capital* (Leiden ; Boston: Brill, 2004); Michael Heinrich, *An introduction to the three volumes of Karl Marx's Capital* (New York: Monthly Review Press, 2012); Moishe Postone, *Time, labor, and social domination: a reinterpretation of Marx's critical theory* (Cambridge [England] ; New York, NY, USA: Cambridge University Press, 1993).
12. Innebörden av begreppet kultur är långt ifrån självklart och inom den marxistiska klassforskningen har dimensionen blivit alltmer framträdande som ett led i att betona vikten av erfarenheter för att förklara formeringen av klasser som kollektiva aktörer samt förutsättningarna för att utveckla klassmedvetande. Se Erik Olin Wright, ”Rethinking, once again, the concept of class structure”, i *The debate on Classes*, red. Erik Olin Wright (London: Verso, 1989), s. 288–301.
- Det stora namnet i detta sammanhang är givetvis E.P. Thompsons och hans tongivande verk *The making of the English working class* (London: Penguin Books, 2013). Thompson betonade (klass)erfarenhetens betydelse för uppkomsten av klass som (sociala, kulturella och politiska) kollektiv, samt betydelsen av hur dessa delade erfarenheter manifesteras på en kulturell nivå i relation till den historiska kontexten (Thompson 2013, s. 9–11).
- Denna tankefigur har sedermera muterat i flera led och bidragit till att ”klass” under inflytande av postmoderna strömningar alltmer tenderat att reduceras till ett kulturellt fenomen. Se Vivek Chibber, *The class matrix: social theory after the cultural turn* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2022). Thompson var dock knappast en postmodern historiker och (van)tolkningen av hans texter bör inte hållas som intäkt för deras verkliga innehåll, se exempelvis Ellen Woods försvar av Thompsons eftermäle i ”Class as process and relationship”, i *Democracy against capitalism: renewing historical materialism* (London: Verso, 2016).

© Föreningen Aurora

Augusti 2023

Från klasskamp till kulturkamp? - en artikelserie från
föreningen Aurora. **Inledande artikel (nr.0)** skriven av
Anders-William Berg & Viktor Ottosson

Kontakt:

Mail: foreningenaurora@gmail.com

Web: <https://foreningenaurora.wordpress.com/>